

Христо Ботев – „Хаджи Димитър“ (Анализ)

24.03.2019, 23:45 ч.

ХРИСТО БОТЕВ
„ХАДЖИ ДИМИТЪР“
(Анализ)

ПРОИЗВЕДЕНИЕТО

Стихотворението „Хаджи Димитър“ е отпечатано през 1873 г. във вестник „Независимост“, но според първия биограф на Ботев – Захари Стоянов, то е създадено по-рано, защото дълго преди публикацията авторът го е декламирал.

Заглавието и споменаването на Караджата в самия текст свидетелстват за обвързаността му с конкретни лица и исторически достоверен факт: сражението през лятото на 1868 г. на връх Бузлуджа, при което Хаджи Димитър е ранен и няколко дни по-късно умира. А повод за написването, самата творческа провокация за Ботев са слуховете, които упорито се носели сред хъшовете и сред поробените българи, че Хаджи Димитър е останал жив и продължава да води из Балкана четата си.

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОРИЯ

В ранната пролет на 1868 г. в Румъния започва да се сформира четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, която в началото на юли преминава Дунава в опит да предизвика повдигане на всенародно въстание. Обективни условия за такова обаче още не са намерили. От първите часове на родна земя четниците започват битки с числено многократно превишаващи ги турски потери. На 9 юли край Канлъдере се води кръвопролитно сражение, четата е разбита, а Стефан Караджа е ранен и пленен. Под ръководството на Хаджи Димитър останалите 58 души продължават към Балкана, но 9 дни по-късно при връх Бузлуджа е последната им битка, при която войводата е смъртно пронизан от куршум.

ЖАНРЪТ

Прието е „Хаджи Димитър“ да се определя като *литературна балада*. Но в това произведение (както в повечето велики творби на изкуството) категоричността и еднозначността на жанровата характеристика се разколебават. В него наистина присъстват елементи, познати от фолклорната балада (митологичните образи на самодивите, на зверовете, загадъчните трансформации на живота и смъртта). Но редом с тях са налични и явни белези на одата – по тържествен начин творбата възвеличава подвига и утвърждава вечността на спомена за трагичната гибел на бореца за свобода. Неслучайно основният изобразителен ракурс, от който е наблюдаван лирическият герой, подчертава неговата вертикална надпоставеност – той е нависоко, „там, на Балкана“ и това навява библейски асоциации с хълма Голгота, мястото на Христовата смърт. Така митичното, библейското и фолклорното влизат в сложен синтез, споен от литературната дарба на Ботев.

ГЕРОИТЕ

На пръв поглед още заглавието предлага възможност на читателя да „разпознае“ недвусмислено и ясно кой е главният герой в творбата. Той е поименно назован – Хаджи Димитър. За времето, в което баладата е написана, това име говори много, защото хората го свързват с исторически достоверни и масово известни дела от организираната борба за освобождение.

Прави впечатление обаче, че в литературния текст под наслова това лично име „изчезва“, „губи се“. Вместо Хаджи Димитър стиховете посочват героя чрез местоименията „тоз“, „той“ или пък говорят за „юнака“ (съществително име, което носи елемент на оценъчна типологичност). В баладата не само се преплитат историческото, националното и общочовешкото, но при изграждането на образа на главния герой си дават среща реалистичният и романтичният тип художествено изображение. Образът на юнака е представен в някаква гранична ситуация: между живота и смъртта, между земята и небето, между хората и животните, между робската ограниченост и космическата безкрайност. Носи хем чертите на обикновен човек (с неговите болки, стенания, с изтичащата кръв от раните), хем и някаква свръхестественост (разговаря със самодивите, накарал е зверовете да се усмирят и да се грижат за него, трогнал е едва ли не цялата вселена). Явно поетът само тръгва от конкретиката на историческата достоверност и по законите на поезията търси далеч по-високите нива на художествено обобщение: търси всечовешкото признание за подвига.

За да подчертае изключителната значимост на героя, поетическият текст не прибегва до директни оценки за него, а я внушава по косвен път: чрез мащабите на съпричастността към неговото страдание. За юнака жалят всички. Жътварските песни са тъжни; самодивите – традиционно враждебни към човека, трогателно се грижат да намалят болките му; хищниците са изневерили на природата си и са в негова услуга; дори небесното светило – слънцето, е нарушило вечния си ход и се е спряло от гняв. Самите вселенски измерения на съпричастността подсказват, че страдалецът е личност, която не оставя никого равнодушен.

Предсмъртните болки на юнака са жестоки, но и волята му да не се предаде на смъртта е изумителна. Има нещо, което го възпира да се освободи от агонията на тялото и то не е човешката слабост, не е закономерният страх от края. То е по-скоро отговорност пред бъдещето – грижа дали има кой да продължи делото, когато него самия, героя, няма да го има:

Каж ми, сестро, де – Караджата?

Де е и мойта вярна дружина?

Каж ми, пък ми взем душата...

Този акцент внася нови, нравствени измерения на героичното. Героичното вече не се възприема просто и само като физически, а преди всичко като морален подвиг.

Освен образите на одухотворената природа, на жътварките – метонимично обобщение на отрудения народ, освен фантастичните образи на самодивите, зверовете и птиците, които внасят романтично-приказна атмосфера в творбата, в нея има и още един значим „герой“. Това е Балканът. Наистина, той присъства само като пространствено уточнение за мястото на поетическото събитие, но в действителност изпълнява по-сложна задача от това да бъде пейзажен фон на ставащото. Както казва литературният анализатор Никола Георгиев, в случая Балканът е многозначен образ. Веднъж (като собствено име) той назовава географска реалност: Стара планина, част от релефа на земята ни. От друга страна (написана с малка буква, като съществително нарицателно), същата дума има и обобщаващо значение: балканът е територията на свободата, символът на несломимия български дух, на устойчивостта му в изпитанията на времето; той е истинското хранилище на националната памет.

КОМПОЗИЦИЯТА

Ботевата балада се състои от 12 четиристишни строфи, чиито стихове са организирани от кръстосана рима.

В цялостната композиция на творбата е заложен *ефектът на резките обрати и смисловите противопоставяния*. Ударното начало категорично налага живота, но още следващите стихове описват неговото изчерпване; в безсилен жест героят е захвърлил оръжието си, но в същото време е „юнак... в сила мъжка“; жътварките са „робини“, но дори и в песента им има някакъв гняв, неприемане на обстоятелствата; смъртта е фатално близо, но устата „проклинат“; краят е неизбежен („очи тъмнеят“), но край всъщност няма, а има вечност („певци песни пеят“). Тези разпъвания в двете екстремални точки на смисловата амплитуда обясняват защо идейното обобщение на творбата не е, както в повечето произведения, в нейния текстов завършек, а в пета строфа – в приблизителния ѝ графичен и съдържателен център.

ТЕМИТЕ

Основната тема в баладата „Хаджи Димитър“ е противопоставянето на физическата смърт и духовното безсмъртие.

Телесната тленност нито е отречена, нито е подценена като причина за велико страдание. Но тя някак губи претовеса си в стълкновението с паметта на хората, дори с паметта на природата и вселената, които отсъждат вечност на героя в пространството и във времето:

**Тоз, който падне в бой за свобода,
той не умира: него жалеят
земя и небо, звяр и природа,
и певци песни за него пеят...**

Поради житейския си избор, който реално го отвежда в смъртта, този, който се жертва за другите, всъщност прекрачва в безсмъртието. Разбирането за подвига в името на свободата като гарантиран път към не-забравата, към вечността не е ограничено само в рамките на национално-конкретното, а придобива универсална общовалидност: всеки, който е положил главата си пред олтара на значима човешка кауза, ще остане завинаги жив, а песните ще разнасят славата му от поколение на поколение.

[@bgmateriali.com](http://bgmateriali.com)